

CONDIȚIILE ACORDARII DE DESPAGUBIRI ȘI PRESTAȚII
COMPENSATORII CA URMARE A DIVORȚULUI

THE CONDITIONS OF GRANTING DAMAGES AND
COMPENSATORY BENEFITS AS A RESULT OF DIVORCE

LUIZA CRISTINA GAVRILESCU¹

Rezumat: Noul Cod civil instituie posibilitatea obligării soțului vinovat de desfacerea căsătoriei la plata, în favoarea soțului inocent, a unei despăgubiri civile, respectiv a unei prestații compensatorii. Obligarea la plata unor despăgubiri în urma divorțului este condiționată de probarea elementelor generale ale răspunderii, care îmbracă anumite particularități specifice. Prin recunoașterea dreptului la prestația compensatorie, se urmărește acoperirea unui dezechilibru semnificativ, pe care destrămarea unei căsătorii care a durat cel puțin 20 de ani, îl produce în condițiile de viață ale soțului inocent. Se apreciază că prestația compensatorie repară prejudiciul cauzat de divorțul propriu-zis iar despăgubirile speciale servesc la repararea prejudiciului cauzat de circumstanțele divorțului.

Cuvinte-cheie: despăgubiri, prestații compensatorii, vinovat, divorț

Abstract: The new Civil Code allows that the spouse guilty of divorce could be obliged to pay certain damages, as well as compensatory benefits, in the favor of the innocent spouse. An order to pay damages after divorce can be issued providing that the constitutive elements of liability, with certain specific peculiarities, are met. Recognition the right to compensatory benefit aims to cover a significant imbalance, which had been created in the living conditions of the innocent spouse, as a result of the dissolution of a marriage that lasted at least 20 years. It can be considered that the compensatory benefits covers the prejudice caused by the divorce itself, while the special damages compensates the prejudice caused by the circumstances of the divorce.

Keywords: damages, compensatory benefits, guilty, divorce

¹ Asistent univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași,
email: luiza.gavrilescu@uaic.ro

1. Introducere

Posibilitatea obligării soțului din a cărei culpă exclusivă s-a desfăcut căsătoria, la plata unor despăgubiri, în baza prevederilor art. 388 C. civ. și la acordarea unei prestații compensatorii în beneficiul soțului inocent, în temeiul art. 390-395 C. civ., se numără printre soluțiile novatoare instituite de noul Cod civil² în materia efectelor divorțului. Noutatea soluției este numai relativă, deoarece, în contextul juridic românesc, astfel de pretenții ar fi putut fi formulate chiar în virtutea vechii reglementări, respectiv prevederile art. 998-999 C. civ., raportat la prevederile art. 38 alin. (1) C. familiei, însă acest lucru nu s-a întâmplat nici măcar la nivel teoretic³.

Cele două remedii menționate, instituite în beneficiul soțului inocent, sunt doar în aparență similare, ele fiind guvernate de scopuri diferite și necesitând întrunirea unor cerințe distincte. Deși se menționează expres numai în reglementarea prestației compensatorii faptul că aceste pretenții pot fi formulate doar în cadrul procesului de divorț, se consideră că, pentru rațiuni similare, aceeași soluție trebuie adoptată și în cazul pretențiilor de despăgubiri, care nu ar putea fi solicitate pe cale separată, cu toate că au existat opinii favorabile în acest sens⁴. De altfel, această interpretare este confirmată și de prevederile art. 918 C. pr. civ., care arată că instanța de divorț se va pronunța și asupra cererilor accesorii și incidentale, între care enumeră despăgubirea pretinsă pentru prejudiciile morale sau materiale suferite ca urmare a desfacerii căsătoriei, în cadrul alin. (1) lit. d) și prestația compensatorie între foștii soți, menționată în alin. (1) lit. e).

2. Aspecte de drept tranzitoriu

O primă cerință ce trebuie verificată de instanța de tutelă, investită cu o cerere de acordare a despăgubirilor și prestațiilor compensatorii ca urmare a desfacerii căsătoriei, este aceea ca regulile de drept tranzitoriu să permită aplicarea prevederilor care constituie temeiul acestor pretenții, raportat la plasarea în timp a situației de fapt evocate.

² Legea nr. 287/2009, în M. Of. nr. 511, 24.07. 2009.

³ I. P. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All, București, 1998, p. 229.

⁴ F. A. Baias, *Dreptul la despăgubiri*, în F.A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Ed. C. H. Beck, București, 2012, p. 422.

Astfel, pentru a fi admise aceste solicitări, este necesar ca motivele de divorț să se fi ivit după intrarea în vigoare a noului Cod civil. În acest sens, avem în vedere prevederile art. 45 din Legea nr. 71/2011 referitoare la intrarea în vigoare a noului Cod civil⁵, în forma modificată prin Legea nr. 60/2012⁶, din care rezultă că prevederile textelor art. 388 și 390 C. civ., care stau la baza pretențiilor de acordare a despăgubirilor și a prestațiilor compensatorii, sunt aplicabile doar dacă motivele de divorț s-au ivit după data de 1.10. 2011.

Chiar dacă Legea nr. 60/2012 a intrat în vigoare în data de 20. 04. 2012, nu se poate reține faptul că cererile de divorț formulate înainte de intrarea în vigoare a acestei legi ar fi sustrate de la limitarea acțiunii prevederilor art. 388 și art. 390 C. civ. Invocarea, în această privință, a argumentului neretroactivității legii civile, nu poate fi primită, dată fiind existența unor reguli speciale, derogatorii, dictate de specificul materiei și faptului că legile interpretative fac corp comun cu legea interpretată⁷. Astfel, va fi înlăturată regula aplicării imediate a legii noi în materia relațiilor de familie, consacrată de prevederile art. 6 alin. (6) din C. civ., care stabilește că dispozițiile legii noi se aplică efectelor viitoare ale situațiilor juridice născute anterior intrării în vigoare a legii noi, dacă acestea sunt derivate din căsătorie.

Relevantă în acest sens este și soluția dispusă prin Decizia nr. 4/18. 03. 2013 într-un recurs în interesul legii⁸. Se arată că, potrivit art. 39 alin. (2) din Legea nr. 71/2011, divorțul pronunțat anterior Codului civil produce efectele stabilite de legea în vigoare la data când s-a pronunțat hotărârea irevocabilă. Astfel, legiuitorul leagă, ca regulă, momentul în funcție de care trebuie determinată legea aplicabilă efectelor divorțului, nu de data formulării cererii, ci de aceea a rămânerii irevocabile a hotărârii. Mai mult, prevederile legii noi se vor aplica și cererilor de divorț nesoluționate definitiv, în calea de atac, în ceea ce privește relațiile dintre părinți și copii⁹.

⁵ M. Of. nr. 409 ,10.06. 2011.

⁶ M. Of. nr. 255 , 17.04.2012.

⁷ C. Frențiu, D. Băldean, *Noul Cod de Procedură Civilă, Comentat și adnotat*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 1292.

⁸ Î. C. C. J., dec. nr. 4/2013, în M. Of. nr. 226 , 12.04. 2013.

⁹ F. Baltă, *Notă de studiu privind aplicarea dispozițiilor art. 397-398 din Noul Cod Civil, în căile de atac; Incidența principiului disponibilității*, în Secția Judiciară, Serviciul Judiciar Civil, nr. 2159/V-3/2012”, la http://www.mpublic.ro/biblioteca/2012/nota_de_studiu_cc.pdf, accesat 10.09.2014.

Așadar, dacă se au în vedere deciziile irevocabile respectiv definitive, cu atât mai mult, cele aflate pe rol vor trebui să se supună prevederilor legii noi în materia relațiilor de familie. Intenția legiuitorului a fost aceea de a da prioritate soluției legislative novatoare, în considerarea importanței acestor raporturi, atât la nivel individual cât și social.

Anumite limitări de la acțiunea legii noi se impun însă în ceea ce privește dispozițiile cu rol sancționator, dat fiind că în acest caz este absolut necesară atenționarea din timp a părții care ar ajunge să suporte aceste consecințe, în vederea evitării sau a asumării lor în cunoștință de cauză, pentru a nu fi surprinsă prin aplicarea unei pedepse pecuniare nou introduse.

Din acest motiv, de la regula menționată anterior sunt stabilite anumite excepții, cum este cazul celei instituite prin art. 45 din Legea nr. 71/2011, modificată de Legea nr. 60/2012, referitor la aplicarea prevederilor art. 388 și 390 C. civ. doar pentru cererile de divorț introduse după intrarea în vigoare a noului Cod civil și mai mult, privind motive ivite după această dată. Aplicarea în timp a prevederilor legii tranzitorii se ghidează tot după principiile trasate pentru prevederea materială la care face referire.

Așadar, nici cererile introduse în intervalul dintre intrarea în vigoare a Legii nr. 71/2011 și a celei modificatoare, Legea nr. 60/2012, nu vor fi sustrate acestei limitări, nefiind posibilă ocolirea prevederilor unei norme imperative. În consecință, chiar și în cazul cererilor formulate în această perioadă tranzitorie, admisibilitatea este condiționată de împrejurarea ca motivele de divorț să se fi ivit după intrarea în vigoare a noului Cod civil.

Apreciem deci că nu mai poate fi primită susținerea conform căreia prevederile art. 42 din Legea nr. 71/2011, care recunoaște posibilitatea pronunțării divorțului din culpa exclusivă a reclamantului, în baza art. 373 lit. b) coroborat cu art. 379 alin. (1) C. civ, chiar și în cazul cererilor de divorț formulate anterior intrării în vigoare a acestui act normativ, în măsura în care motivele de divorț subzistă și după această dată, ar conduce la concluzia admisibilității și a cererilor de despăgubiri, doar pe baza argumentului că divorțul nu s-ar putea pronunța în astfel de situații decât împreună cu toate consecințele pe care legea aplicabilă i le conferă, concretizate în efectele sale¹⁰.

¹⁰ C.M. Crăciunescu, *Câteva considerații privind aplicarea în timp a dispozițiilor Codului civil, în materia divorțului*, la [http://www.inm-lex.ro/fisiere/d_175/Consideratii%](http://www.inm-lex.ro/fisiere/d_175/Consideratii%20privind%20aplicarea%20in%20timp%20a%20dispozitiilor%20codului%20civil.pdf)

Așadar, considerăm că aplicarea imediată a legii noi în materia efectelor divorțului comportă admiterea unor excepții, dat fiind caracterul sancționator al normelor, în ceea ce privește prevederile art. 388 C. civ., respectiv instituirea unei îndatoriri noi în sarcina soțului debitor, pe care acesta nu și-o putea asuma în mod rezonabil și previzibil, în ceea ce privește prevederile art. 390 C. civ.

3. Condițiile răspunderii pentru plata despăgubirilor prevăzute de art. 388 C. civ.

Având în vedere că legiuitorul a configurat o formă specială de răspundere civilă, admiterea unei cereri de obligare la plata unor despăgubiri în urma divorțului este condiționată de probarea elementelor constitutive ale răspunderii. În cadrul acestora, se vor avea în vedere condițiile specifice acestei forme de răspundere, îndeosebi aceea ca soțul debitor să fie singurul vinovat de desfacerea căsătoriei. Se vor verifica așadar următoarele cerințe speciale¹¹:

- cel care pretinde acoperirea prejudiciului să fie soțul inocent;
- divorțul să se fi pronunțat din culpa exclusivă a soțului chemat în judecată în cadrul acțiunii în despăgubiri;
- prejudiciul să fie cert, determinat sau determinabil, în strânsă legătură cu desfacerea căsătoriei.

Practic, aceste cerințe specifice circumstanțiază cadrul condițiilor generale ale răspunderii, stabilite de art. 1357 C. civ. În consecință, pentru admiterea cererii de plată a despăgubirilor, instanța va trebui să verifice întrunirea următoarelor condiții cumulative:

3.1. Existența faptei ilicite cauzatoare de prejudicii

Întrucât temeiul răspunderii îl constituie o prevedere de excepție, situațiile care se încadrează în ipoteza legală sunt strict delimitate la circumstanțele legate de desfacerea căsătoriei, neprezentând relevanță simpla conduită reprobabilă a soțului vinovat anterioară desfacerii căsătoriei.

20privind%20aplicarea%20in%20timp%20a%20dispozitiilor%20codului%20civil,%20in%20materia%20divortului%20-%20jud.%20dr.%20Cristiana%20Craciunescu.pdf. accesat 15.09.2014.

¹¹ A. Dumitrescu, *Divorțul în noul Cod civil*, la <http://www.dumitrescu.andreea.eu/2011/10/divortul-in-noul-cod-civil.html>., accesat 18.09.2014.

În materia relațiilor de familie, complexitatea raporturilor, atât de natură patrimonială, cât și nepatrimonială, face imposibilă incriminarea directă a unei anumite conduite a soților ca fiind ilicită. Se vor reține așadar ca având această semnificație orice încălcări grave sau repetate ale îndatoririlor de respect reciproc, de fidelitate și de sprijin moral, menționate de art. 309 C. civ, sau a acelor de a asigura creșterea și educarea copiilor, instituite de art. 258 C. civ. Neaducerea la îndeplinire a acestor îndatoriri legale poate fi apreciată drept o conduită culpabilă, care să constituie un motiv de divorț, însă ea nu va fi de natură să antreneze atragerea răspunderii soțului vinovat față de cel inocent ca în cazul neîndeplinirii unor obligații obișnuite, prin posibilitatea încuviințării executării silite, în natură sau prin echivalent. Numai pe cale mediată, în cadrul divorțului și sub rezerva întrunirii condițiilor speciale ale art. 388 C. civ., neîndeplinirea îndatoririlor specifice relațiilor matrimoniale poate antrena răspunderea civilă prin plata de despăgubiri.

Particularitatea acestei soluții se datorează faptului că obligațiile de familie sunt preponderent de natură morală, iar conținutul drepturilor corelative unor astfel de obligații este greu de stabilit și implicit de realizat în contra ipoteticilor subiecți pasivi¹².

Dacă din probele administrate în cauză reiese că destrămarea relațiilor de familie este imputabilă ambilor soți, care nu au reușit să-și sincronizeze eforturile de conciliere și de manifestare a disponibilității necesare, în suficientă măsură încât să poată continua relațiile de căsătorie, nu este îndeplinită condiția culpei exclusive. Chiar și în situația în care reclamantului nu i se poate reține vreo culpă în legătură cu săvârșirea unui fapt comisiv, dacă a preferat să adopte o conduită pasivă și nu a făcut demersuri în vederea remedierii relațiilor vătămate din pricina celuilalt soț, i se poate reține o culpă în legătură cu un fapt omisiv. În acest sens pot fi reținute lipsa de comunicare, de disponibilitate, de implicare în activitățile de familie, care pot fi de natură să compromită derularea firească a vieții de familie.

Prin urmare, în sens restrâns, fapta ilicită constă în comportamentul soțului vinovat în timpul procesului de divorț, iar în sens larg, în acest

¹² G. Lefter, *Drepturile soțului nevinovat la despăgubiri pentru prejudiciul cauzat prin desfacerea căsătoriei*, la <http://www.juridice.ro/255675/dreptul-sotului-nevinovat-la-despagubiri-pentru-prejudiciul-cauzat-prin-desfacerea-casatoriei.html>, accesat 11.09.2014.

concept pot fi incluse și faptele premergătoare divorțului, care au influențat situația soțului inocent după divorț. În acest sens, vor fi luate în considerare orice acțiuni sau inacțiuni ale soțului vinovat, care au cauzat prejudicierea soțului inocent, cum ar fi: alungarea din domiciliul conjugal, comportamentul agresiv în decursul procesului de divorț¹³.

3.2. Existența prejudiciilor specifice

Întrucât legea nu distinge, soțul inocent poate invoca atât prejudicii de natură patrimonială cât și nepatrimonială, care sunt rezultat al încălcării unor drepturi sau interese legitime, în sensul art.1359 C. civ. De menționat că pentru justificarea prejudiciului nu poate fi avută în vedere simpla traumă, reală și firească a divorțului, căci, dacă aceasta ar fi fost intenția legiuitorului, s-ar fi dispus aplicarea automată a unei măsuri reparatorii, ca o consecință a pronunțării divorțului. Ceea ce trebuie să dovedească reclamantul este incidența unor consecințe nefaste de o anumită însemnătate. Această interpretare se desprinde din analiza sursei inspiraționale a legiuitorului în adoptarea acestei instituții, anume prevederile art. 266 ale Codului civil francez, care, în urma modificărilor aduse prin Legea nr. 439/2004, admite posibilitatea acordării acestor despăgubiri doar pentru repararea unor consecințe de o gravitate deosebită pe care soțul inocent le suferă din cauza desfacerii căsătoriei.

Au fost evocate în literatura juridică drept motive relevante pentru admiterea unor astfel de pretenții, prejudiciile rezultate din lupta pentru custodia copilului, cele constând în afectarea imaginii unei persoane publice, în pierderea unui contract ce era condiționat de deținerea statutului de persoană căsătorită¹⁴.

În practica judiciară franceză s-au cristalizat următoarele ipoteze ce pot fi reținute drept reper pentru prejudicii patrimoniale: cheltuielile de mutare și stabilire în altă locuință; pierderea unei șanse de câștig în întreprinderea celuilalt soț; expunerea soției la urmărirea creditorilor în urma insolvabilității soțului, abandonarea soției într-o stare financiară precară ca urmare a desfacerii căsătoriei, respectiv prejudicii morale: singurătatea afectivă creată de divorț după un trai îndelungat în comun, părăsirea soției pentru o femeie mai tânără, lăsarea în grija soției a întreținerii unui copil, chiar major, cu

¹³ F. A. Baiaș, *op. cit.*, p. 421.

¹⁴ C. Frențiu, D. Băldean, *op. cit.*, p. 561.

handicap, expunerea soției la stigmatizare socială ca urmare a divorțului, refuzul de a consimți la divorțul prin acord, conceperea de copii cu o altă femeie în timpul căsătoriei, dacă soții mai aveau copii, ș.a.¹⁵.

Pornind de la aceste modele, instanțele române vor putea reține și alte consecințe prejudiciabile: imposibilitatea accesării unui credit pe care l-ar fi putut obține soțul inocent dacă era căsătorit; pierderea parohiei de către soțul inocent care slujea ca preot ortodox; desființarea unui contract încheiat sub condiția ca partea să fie căsătorită¹⁶.

Esențială se consideră a fi dovedirea gravității neajunsurilor rezultate prin desfacerea căsătoriei, care să depășească disconfortul cauzat în mod normal de traversarea unui divorț¹⁷.

Instanțele de judecată vor trebui să aprecieze cu o deosebită prudență circumstanțele concrete invocate drept temei al acestei răspunderi, pentru a evita consecințele nefaste ale invocării abuzive ale acestor prevederi de către soțul inocent, îndeosebi pentru a preîntâmpina realizarea în beneficiul său a unei îmbogățiri fără justă cauză¹⁸.

Ținând cont că fapta ilicită se circumscrie împrejurărilor legate de divorț, deci este anterioară desfacerii căsătoriei, iar rezultatele păgubitoare se vor resimți după desfacerea căsătoriei, față de data formulării cererii, prejudiciul apare ca fiind unul viitor.

Chiar dacă admitem că acest prejudiciu se conturează drept unul viitor, nefiind produs încă, admisibilitatea pretențiilor de despăgubire este condiționată de dovada indubitabilă a caracterului său cert, determinabil. Acordarea unor indemnizații pentru acoperirea unor prejudicii eventuale este în orice caz, inadmisibilă¹⁹.

În acest context, despăgubirea stabilită pentru acoperirea prejudiciului estimat la data desfacerii căsătoriei poate fi reevaluată, în conformitate cu prevederile art. 1386 alin. (4) C. civ., prin analogie cu soluția stabilită în

¹⁵ Bosse-Platiere H., *Dommages et interets*, în Murat P., (coord.), *Droit de la famille*, Dalloz, 2010, p. 391-392.

¹⁶ Institutul Național al Magistraturii, „Dispoziții ale noului Cod civil în materia dreptului familiei-unificarea practicii judiciare”, la www.inm-lex.ro, accesat la 13.09.2014.

¹⁷ Floare M., „Unele observații privind despăgubirile în caz de divorț conform art. 388 din Noul Cod Civil”, la <http://studia.law.ubbcluj.ro/articole.php?an=2012>, accesat la 16.09.2014.

¹⁸ Dumitrescu A., în *loc. cit.*

¹⁹ L. Pop, în L. Pop, I.F. Popa, S.I. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 416.

materia pensiei de întreținere. O astfel de posibilitate este totuși discutabilă, dat fiind caracterul compensator al despăgubirii, spre deosebire de cel alimentar al întreținerii.

3.3. Existența legăturii de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu

Ca în cazul oricărei forme de răspunderi pecuniare, determinantă pentru acordarea despăgubirilor este dovedirea legăturii de cauzalitate între faptă și prejudiciu.

Pretențiile fundamentate în baza art. 388 C. civ. trebuie să aibă în vedere exclusiv prejudiciul cauzat prin desfacerea căsătoriei, în corelație cu pierderea statutului de persoană căsătorită. Astfel, orice altă pagubă suferită de soțul inocent, care nu este urmarea directă a desfacerii căsătoriei, ci doar o cauză a divorțului, nu poate fi reparată pe acest temei. Ca atare, nu poate fi invocat prejudiciul moral sau material provocat de partea adversă, de soțul vinovat, pe parcursul căsătoriei și care a fost invocat în susținerea cererii de divorț, cum ar fi prejudiciul suferit de soțul inocent ca urmare a violențelor exercitate asupra sa de către celălalt soț²⁰. Cu atât mai mult, faptele ilicite săvârșite în timpul căsătoriei de către soțul vinovat, care nu s-au evidențiat în motivele de divorț, nu pot fi temei al cererii de despăgubiri, întrucât în privința lor s-ar putea reține incidența unei cauze de nerăspundere, respectiv consimțământul victimei, constând în conduita soțului inocent care a tolerat acel tip de comportament și nu a înțeles să se prevaleze de el pentru a solicita desfacerea căsătoriei.

Pentru admiterea pretențiilor de despăgubiri este necesar să se rețină exclusiv pierderea care se dovedește că ar fi fost efectiv cauzată de desfacerea căsătoriei, de trauma divorțului, care implică aspecte direct legate de schimbarea de statut civil. Din acest motiv, nu pot fi avute în vedere drept temei al despăgubirilor acele inconveniente inerente și comune pe care le are de înfruntat orice persoană care traversează un divorț, independente de fapta pârâtului.

În literatura juridică s-a subliniat că sintagma « prejudiciu prin desfacerea căsătoriei » nu trebuie interpretată în sensul că desfacerea căsătoriei ar constitui chiar fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, întrucât divorțul reprezintă un remediu pentru o situație care nu mai poate continua și

²⁰ C. Frențiu, *Comentariile Codului civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 335.

totodată, divorțul este consecința cererii formulate chiar de către soțul care pretinde despăgubirea, deci nu poate fi indemnizat pentru propria faptă²¹.

Trebuie dezavuată așadar interpretarea literală a textului art. 388 C. civ., care ar conduce la identificarea divorțului în sine cu sursa prejudiciilor suferite și ar exclude complet motivele de divorț din antecedenta cauzală. Întrucât articolul menționat constituie baza legală a reparării prejudiciilor cauzate prin ruperea legăturii conjugale, rezultă că suferințele fizice și psihice ce se circumscriu motivelor de divorț sunt relevante implicit și sub aspectul posibilității obligării pârâtului la despăgubiri²². Desigur că nu se poate stabili o legătură de cauzalitate directă între fapta ilicită a debitorului, care a dus la desfacerea căsătoriei și prejudiciul care a rezultă în mod obiectiv din însuși faptul desfacerii căsătoriei²³.

În sens rațional, expresia analizată ar trebui înțeleasă ca făcând referire la momentul în care paguba se transformă dintr-una eventuală (desfacerea căsătoriei depinzând de aprecierea instanței și de stăruința părților în acest sens pe parcursul judecării divorțului), într-una certă, atât sub aspectul existenței, cât și al întinderii sale²⁴. Un argument în acest sens derivă și din faptul că art. 1385 alin. (4) C. civ. permite și repararea prejudiciilor cauzate prin pierderea unei șanse de a obține un avantaj sau de a evita o pagubă, reparația urmând a fi proporțională cu probabilitatea obținerii avantajului sau evitării pagubei.

3.4. Existența culpei exclusive a soțului debitor

Culpa exclusivă a soțului debitor, adică a aceluia care va fi obligat la plata acestor despăgubiri, este o condiție esențială pentru reținerea responsabilității. Această cerință este menționată expres, dar rezultă și implicit din recunoașterea, doar în favoarea soțului inocent, a dreptului de a obține plata acestor despăgubiri, fiind o aplicație particulară a principiului răspunderii civile delictuale consacrat de art. 1349 alin. (1) și (2) C. civ²⁵.

²¹ C.M. Crăciunescu, D. Lupașcu, *Mica reformă a justiției și marea reformă a divorțului*, în *Pandectele Române*, nr. 1/2011, p. 32.

²² D. Lupașcu, C. Crăciunescu, *Dreptul familiei*, Ed. Universul Juridic, 2011, p. 243.

²³ M.-B. Maizy, C.C. Beaufour, *Consequences patrimoniales liees a la faute*, în *Actualite Juridique Famille*, nr. 2/2011, pp. 82-83.

²⁴ G. Lefter, în *loc. cit.*

²⁵ C. Frențiu, D. Băldean, *op. cit.*, p. 1293.

Vinovăția privită drept condiție a atragerii răspunderii nu se confundă cu vinovăția stabilită în sarcina soțului respectiv pentru desfacerea căsătoriei. Desigur, culpa în destrămarea căsătoriei a constituit premisa în baza căruia s-a stabilit calitatea sa procesuală pasivă în cererea de acordare a despăgubirilor, indiferent de poziția procesuală ocupată în cadrul procesului de divorț. Așadar, despăgubiri pot fi solicitate fie în cazul divorțului pronunțat din culpa exclusivă a pârâtului, atunci când, din cauza unor motive temeinice, raporturile dintre soți sunt grav vătămate și continuarea căsătoriei nu mai este posibilă, conform art. 373 lit. (b) C. civ., raportat la art. 933 C. pr. civ., fie în cazul divorțului pronunțat din culpa exclusivă a reclamantului, pentru separarea în fapt, pentru o perioadă de minim doi ani, conform art. 373 lit. c) C. civ. raportat la art. 934 C. pr. civ.²⁶. Această soluție este consfințită expres și de art. 379 alin. (1) C. civ., teza finală, care dispune că, dacă culpa aparține în totalitate reclamantului, sunt aplicabile prevederile art. 388 C. civ.

Din analiza textelor menționate rezultă că poate fi obligat la plata acestor despăgubiri fie soțul reclamant din cererea de divorț (dacă pârâtul a formulat cerere reconvențională) fie cel pârât, din a cărui culpă exclusivă s-a pronunțat divorțul²⁷.

În planul răspunderii, pe lângă culpa reținută în ceea ce privește motivele de divorț, trebuie stabilită vinovăția, ca atitudine psihică a soțului căruia i se solicită despăgubiri, față de conduita sa care se concretizează în fapta ilicită. Specificul relațiilor dintre părți face ca, de cele mai multe ori, vinovăția să îmbrace forma intenției, însă soțul vinovat de divorț poate fi obligat la acoperirea prejudiciilor cauzate chiar și atunci când a acționat din culpă²⁸.

Dintr-o perspectivă mai realistă, față de specificul relațiilor matrimoniale, cea mai potrivită apreciere pare a fi totuși aceea a considerării răspunderii instituite de art. 388 C. civ. ca fiind o răspundere obiectivă, culpa și fapta ilicită a debitorului fiind legate de motivul de divorț propriu-zis, pe

²⁶ C. Mareș, *Efectele desfacerii căsătoriei prin divorț în lumina noului Cod civil*, în Dreptul nr. 8/2013, p. 48.

²⁷ E. Florian, *Considerații asupra divorțului din culpa exclusivă a soțului reclamant, în lipsa cererii reconvenționale a pârâtului*, în lumina noului Cod civil și a noului Cod de procedură civilă, în Dreptul nr. 12/2012, p. 31-39.

²⁸ F.A. Baias, *op. cit.*, p. 422.

când prejudiciul apare ca o consecință indirectă a acestora, fiind legat de desfacerea căsătoriei în sine²⁹.

3.5. Corelații cu răspunderea delictuală de drept comun

În cazul în care se apreciază că solicitantul a făcut proba întrunirii acestor cerințe specifice, va fi îndreptățit să beneficieze de o acoperire integrală a prejudiciului, în echivalent, prin plata unei sume globale.

S-a apreciat că despăgubirea ce poate fi obținută în baza prevederilor art. 388 C. civ. nu exclude, prin ea însăși, dreptul soțului inocent de a obține despăgubiri pe temeiul răspunderii civile delictuale de drept comun, în condițiile art. 1357 și urm. C. civ., atunci când se solicită compensarea unor prejudicii distincte, materiale sau morale, independent de acelea care rezultă din desfacerea căsătoriei³⁰. În anumite cazuri, instanțele franceze au încuviințat acordarea unor despăgubiri în temeiul principiilor generale ale răspunderii delictuale pentru prejudicii cauzate prin desfacerea căsătoriei, în condițiile în care prevederile speciale ale acordării daunelor compensatorii erau inaplicabile, întrucât divorțul fusese pronunțat din culpă comună. Alteori, pe lângă prestația compensatorie datorată pentru prejudiciile născute din desfacerea căsătoriei, s-a dispus acordarea unor despăgubiri pentru prejudicii rezultate din alte fapte comise de către soț în timpul căsătoriei³¹.

În toate cazurile, acoperirea prejudiciului cauzat soțului inocent presupune acordarea despăgubirilor atât pentru prejudiciile generate până la data pronunțării hotărârii judecătorești, cât și pentru perioada ulterioară rămânerii definitive a acesteia³².

²⁹ M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 144.

³⁰ C. Frențiu, D. Băldean, *op. cit.*, p. 1294.

³¹ Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, dec. din 06.03.2013 la <http://www.juricaf.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-20130306-1212338France> ; Cour de cassation, Chambre civile 1, dec. din 29.02.2012 la <http://www.juricaf.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-2012020229-1025734>, accesat la 20.09.2014.

³² C. Jugastru, *Prejudiciul - repere românești în context european*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 267.

4. Condițiile obligării la plata prestației compensatorii în temeiul art. 390-395 C. civ.

Prestația compensatorie este o obligație legală, personală și unilaterală, fiind stabilită de instanța de divorț în sarcina soțului vinovat de destrămarea unei căsătorii ce a durat cel puțin 20 de ani³³.

În recunoașterea dreptului la prestația compensatorie, legea are în vedere acoperirea, pe cât posibil, a unui dezechilibru semnificativ pe care divorțul îl produce în condițiile de viață ale celui ce solicită plata compensației. Sursa de inspirație a legiuitorului român a reprezentat-o și în acest caz tot dispozițiile codului civil francez (art. 270-278 C. civ. fr.), legiuitorul român adoptând însă o formulă ceva mai restrictivă³⁴.

Spre deosebire de dreptul la despăgubiri, prestația compensatorie nu este o formă a răspunderii civile delictuale, ci o formă mai generoasă a pensiei de întreținere³⁵.

4.1. Existența culpei exclusive în desfacerea căsătoriei

Conform unei interpretări stricte a prevederilor legale, dreptul de a obține această compensație aparține tot numai soțului inocent, însă doar în cazul în care divorțul s-a pronunțat din culpa exclusivă a pârâtului. Prestația compensatorie nu ar putea fi acordată în cazul divorțului pronunțat din culpa reclamantului (spre deosebire de plata despăgubirilor), nici din culpa ambilor soți, nici al divorțului pronunțat prin acordul soților ori al divorțului pronunțat din motive de sănătate.

Într-o accepțiune diferită, condiția culpei exclusive ar trebui înțeleasă în substanța ei, fără a lega dreptul la prestația compensatorie de calitatea procesuală de reclamant sau de pârât a soțului inocent. De altfel, s-a opinat că numai dintr-o stângăcie a legiuitorului în corelarea formelor de divorț bazat pe culpă, textul are în vedere doar culpa exclusivă a soțului pârât³⁶.

Apreciem că într-adevăr, pentru identitate de rațiune cu soluția consacrată în materia despăgubirilor, soțul inocent ar avea dreptul la

³³ C. Frențiu, *op. cit.*, p. 342.

³⁴ H. Bosse-Platiere, *op. cit.*, p.301.

³⁵ M. Floare, *loc. cit.*, pct. 4.

³⁶ Avram M., *op. cit.*, p. 145.

prestație compensatorie chiar și în cazul în care divorțul se pronunță din culpa exclusivă a reclamantului, în condițiile art. 373 lit. c) C. civ.

4.2. Cauzarea în patrimoniul soțului inocent a unui dezechilibru în urma divorțului

Ca și în cazul despăgubirilor, fapta ilicită a debitorului (care a constituit motivul de divorț din culpă exclusivă) nu a atras direct, ci doar indirect, producerea rezultatului păgubitor, constând în acest caz în scăderea drastică a nivelului de trai al soțului nevinovat.

Spre deosebire de despăgubiri, prin acordarea prestației nu se are în vedere acoperirea integrală a prejudiciului cert și dovedit, ci doar temperarea pierderii suferite de soțul inocent. De altfel, prestația de întreținere nu are rol reparator, ci doar de ameliorare a stării materiale a soțului nevinovat de desfacerea căsătoriei, care se vede lipsit după divorț de suportul material de care a beneficiat în timpul căsătoriei. Tot prin comparație cu despăgubirile, prestația compensatorie este menită să acopere preponderent prejudiciile de natură patrimonială³⁷.

La stabilirea cuantumului prestației se vor avea în vedere criteriile enumerate enunțativ și nu limitativ de art. 391 alin. (2) C. civ. Aprecierea se va face în concret, având în vedere ansamblul împrejurărilor actuale și viitoare ce țin de statutul personal, de cel financiar, de veniturile pe care le poate realiza fiecare din soți și de modalitatea în care se va realiza partajul.

Sunt enumerate drept repere: resursele soțului care solicită prestația, mijloacele celuilalt soț la data divorțului, efectele pe care le are sau le va avea lichidarea regimului matrimonial, precum și orice alte împrejurări de natură să le modifice, cum ar fi vârsta și starea de sănătate a soților, contribuția la creșterea copiilor minori pe care a avut-o și urmează să o aibă fiecare soț, pregătirea profesională, posibilitatea de a desfășura o activitate producătoare de venituri și altele asemenea.

Referitor la situația veniturilor realizate de soțul vinovat, acestea trebuie reevaluate în raport cu cele existente la momentul judecării cererii, dacă, pe fondul crizei financiare, nu se mai situează la nivelul anilor anteriori, din timpul căsniciei. Pe de altă parte, se va avea în vedere dacă solicitantul a înregistrat o diminuare considerabilă a nivelului său de trai, comparativ cu cel din timpul căsătoriei. În analiza acestei condiții,

³⁷ F.A. Baiaș, *op. cit.*, p. 425.

judecătorul nu se va limita doar la condițiile existenței materiale, cât și la acelea ale vieții spirituale (prin posibilitatea de a avea acces la viața culturală).

În cazul în care din căsătorie au rezultat copii minori, în luarea deciziei, instanța poate avea în vedere la care dintre părți se va stabili domiciliul acestora, precum și faptul că acea parte va obține cel mai probabil beneficiul locuinței, în cadrul partajului ce se va realiza.

4.3. Căsătoria să fi durat cel puțin 20 de ani

O condiție specială a acordării prestației compensatorii se referă la durata căsătoriei, care trebuie să fi fost de cel puțin 20 de ani, timp în care soțul nevinovat s-a obișnuit cu un standard de viață pe care, dacă l-ar pierde, ar suferi un dezechilibru semnificativ, nu numai sub aspect material ci și în plan afectiv, psihic și social, având în vedere lipsa lui de contribuție în destrămarea căsătoriei³⁸. Această durată se socotește îndeplinită nu în raport cu data introducerii cererii de divorț, respectiv de acordare a acestei prestații, ci cu data desfacerii căsătoriei. Prin urmare, se va lua în calcul la vechimea căsătoriei și perioada de timp cât durează judecarea cererii de divorț.

4.4. Stabilirea modalității de plată

Modalitățile de plată a prestației compensatorii sunt descrise prin prevederile art. 392 C. civ. Quantumul rentei poate fi exprimat într-o cotă procentuală din venitul debitorului, sau într-o sumă de bani determinată, după cum dispune art. 392 alin. (2) C. civ.

Prestația compensatorie poate fi achitată în bani ori în natură, sub forma uzufructului asupra unor bunuri mobile sau imobile ce aparțin debitorului. Dacă prestația s-a stabilit în natură, prin instituirea unui uzufruct, debitorul prestației devine nud proprietar al acelor bunuri, iar creditorul, uzufructuar. S-a apreciat că acordarea prestației compensatorii sub forma uzufructului prezintă dezavantajul de a genera noi litigii între foștii soți, neoferindu-le o distanțare necesară în vederea evitării unei relații tensionate³⁹.

³⁸ A.A. Banciu, *Raporturile patrimoniale dintre soți, potrivit noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, 2011, p.131.

³⁹ C. Frențiu, D. Băldean, *op. cit.*, p. 567.

În cazul prestației stabilite în bani, plata se poate face fie sub forma unei sume globale, fie a unei rente viagere, în baza art. 392 alin. (1) C. civ. Deși este stabilită cu titlu gratuit, renta viageră, ca formă a prestației compensatorii, nu constituie o donație, deoarece nu are la bază intenția debitorului de a gratifica și nu va fi supusă regulilor privind reducțiunea liberalităților excesive (art. 1091-1099 C. civ.)⁴⁰.

Plata prestației compensatorii sub forma rentei viagere poate fi garantată, la cererea soțului creditor, prin obligarea soțului debitor la constituirea unei garanții reale sau la darea unei cauțiuni, conform art. 393 C. civ. Deși constituirea acestor garanții se face din ordinul instanței, pentru nașterea lor este necesară încheierea unei convenții între părți⁴¹.

În caz de neplată voluntară, executarea silită a rentei se asigură în condițiile art. 2250 C. civ., fără ca soțul debitor să poată fi sancționat penal, ca în cazul neplății obligației de întreținere, analogia nefiind admisă în dreptul penal⁴².

Durata pentru care se poate dispune plata rentei sau pentru care se constituie uzufructul poate fi egală cu durata de viață a solicitantului sau mai scurtă, după cum dispune instanța de divorț, conform art. 392 alin. (3) C. civ.

4.5. Modificarea și încetarea plății prestației compensatorii

Hotărârile dispuse în această materie au autoritate relativă de lucru judecat, după cum reiese și din art. 930 C. pr. civ, putând fi formulată o nouă cerere de modificare a cuantumului prestației compensatorii acordate inițial, după cum se schimbă premisele în baza cărora s-a luat decizia inițială. Astfel, în funcție de fluctuațiile pe care le înregistrează mijloacele debitorului și resursele creditorului, se va putea dispune creșterea sau micșorarea prestației stabilite, conform art. 394 alin. (1) C. civ. De exemplu, modificarea substanțială a veniturilor realizate de părți, ori pierderea locului de muncă a uneia din părți, sau chiar pierderea capacității de muncă a debitorului sau a creditorului, pot constitui elemente de natură să justifice modificarea prestației compensatorii.

⁴⁰ F.A. Baias, *op. cit.*, p. 428.

⁴¹ F.A. Baias, *op. cit.*, p. 429.

⁴² E. Florian, *Dreptul familiei, în reglementarea noului Cod civil*, Ed. C. H. Beck, București, 2011, p. 143.

În cazul în care prestația compensatorie constă într-o sumă de bani, aceasta se indexează de drept, trimestrial, în funcție de rata inflației, în baza art. 394 alin. (2) C. civ.

Încetarea prestației compensatorii are loc în cazurile menționate la art. 395 C. civ.: prin decesul unuia din soți, prin recăsătoria soțului creditor și atunci când soțul creditor obține resurse de natură să îi asigure condiții de viață asemănătoare cu cele din timpul căsătoriei. Dat fiind caracterul *intuitu personae* al prestației compensatorii, în cazul decesului debitorului, obligația nu trece asupra moștenitorilor, după cum nici în cazul decesului creditorului, beneficiul nu se transmite propriilor moștenitori⁴³. Recăsătorirea soțului creditor constituie o cauză de încetare a prestației compensatorii, ca și în materia obligației de întreținere între foștii soți, dispusă de art. 389 alin. (5) C. civ., având în vedere că, prin recăsătorire, beneficiarul prestației compensatorii nu mai poate pretinde să i se asigure, de către fostul soț, condiții de trai similare cu cele din căsătoria anterioară⁴⁴.

În timp ce în cazul decesului oricăruia din soți sau al recăsătoririi soțului creditor, prestația compensatorie încetează de drept, în situația în care creditorul își restabilește situația financiară, dar continuă să primească plata prestației, debitorul va trebui să solicite instanței de tutelă să aprecieze că nu mai sunt îndeplinite condițiile pentru existența obligației sale de plată, încetarea operând așadar, pe cale judiciară⁴⁵. În cazul decesului debitorului sau al recăsătoririi creditorului, sesizarea instanței de tutelă se face numai în vederea constatării intervenirii acestei cauze de încetare a prestației compensatorii, fără a mai exista posibilitatea aprecierii de către instanță a motivelor care să ducă la încetarea acesteia.

Prestația compensatorie poate fi cumulată cu despăgubirile obținute în condițiile art. 388 C. civ., nu însă și cu pensia de întreținere reglementată de art. 389 C. civ., după cum precizează art. 390 alin.(3) C. Civ.

5. Concluzii

Având în vedere caracterul lacunar al textului legal care consacră dreptul la despăgubiri, dificultățile semnalate în planul probațiunii, practica

⁴³ C. Frențiu, D. Băldean, *op. cit.*, p. 569.

⁴⁴ M. Avram, *op. cit.*, p. 148.

⁴⁵ F.A. Baias, *op. cit.*, p. 431.

judiciară va avea un rol decisiv în clarificarea aspectelor definitorii ale acestei forme speciale a răspunderii.

Doctrina recentă consideră că prestația compensatorie are un caracter hibrid, între indemnizație reparatorie și prestație de întreținere, astfel că identificarea condițiilor specifice este esențială în practică⁴⁶. S-a apreciat că prestația compensatorie repară prejudiciul cauzat de divorțul propriu-zis, iar despăgubirile speciale servesc la repararea de către soțul vinovat a prejudiciului cauzat de circumstanțele divorțului, în timp ce dreptul comun intervine pentru acoperirea prejudiciilor cauzate de circumstanțele vieții de cuplu, în general⁴⁷.

⁴⁶ E. Florian, *op. cit.*, p. 140.

⁴⁷ J. Hauser, Dommages-interets modele 1382, în *Revue Trimestrielle de Droit Civil* nr. 2/1996, p. 372.